

Zuzana Svobodová
Andrea Blaščíková

**Být, poznat
a milovat**

Augustinovský dialog

Být, poznat a milovat

Augustinovský dialog

Zuzana Svobodová, Andrea Blaščíková

Recenzovali:

prof. Dr. Josef Dolista, Ph.D., Th.D., LL.M., dr. h. c.

prof. PhDr. Rastislav Nemeč, Ph.D.

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

**Národní
plán
obnovy**

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Národního plánu obnovy v rámci projektu Transformace pro VŠ na UK (reg. č. NPO_UK_MSMT-16602/2022).

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Praha 2023

Redakce Lenka Ščerbaničová

Jazyková spolupráce Martin Lukáč

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

První vydání

© Univerzita Karlova, 2023

© Zuzana Svobodová, Andrea Blaščíková, 2023

ISBN 978-80-246-5622-9

ISBN 978-80-246-5652-6 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Úvod	6
Dialog	11
Být - poznat - milovat	11
Společně naslouchat řeči Života	16
Pasivita a aktivita nelhostejných	25
Strach a důvěra	34
Být na prahu	50
Pramen a dialog	56
Vydávat svědectví pravdě v lásce	77
Závěr	95
Shrnutí	98
Summary	100
Redakční poznámka	102
Seznam citovaných publikací a periodik	103
Citované publikace Augustina	103
Ostatní citované publikace a periodika	105
Rejstřík pojmů	107
Rejstřík jmen	110
O autorkách	112

Úvod

*Deum et animam scire cupio.
Nihilne plus?
Nihil omnino.
(Soliloquia I,2,7)*

Cílem této publikace je vstoupit a nechat druhé vstoupit do dialogu o osobnosti a také skrze četné citace do dialogu s osobností, která je vnímána jako jedna z hlavních, jež se podílela na utváření teologie, náboženské filosofie, náboženské či konkrétněji křesťanské výchovy, homiletiky, dogmatiky a mohli bychom jmenovat další a další disciplíny, které se na Augustina odvolávají jako na autoritu, na myslitele, který tu kterou otázku již zdvihl, promyslel a vydal ze svého rozvažování plody.

Augustinovský dialog nepředpokládá žádnou předcházející znalost o Augustinovi, protože však v jeho obsahu není o Augustinově životě pojednáno, krátce budiž život této osobnosti představen na těchto úvodních stránkách. Už to samo o sobě se může obeznámenějším s Augustinovým životem jevit jako troufalé. Jak totiž pojednat krátce o tak významné osobnosti, jíž význační autoři jako například Henri-Iréné Marrou, Henry Chadwick, James O'Donnell, Hannah Arendtová, Adolf von Harnack, Peter Brown, Frederik van der Meer, Etienne Gilson, Alvarez Turienzo nebo v našem prostředí Josef Škoda, František Hošek, Josef Hronek, Karel Svoboda, Milan Machovec, Radislav Hošek, Karel Floss, Jana Nechutová, Lenka Karfíková věnovali buď celé knihy, nebo se záměrně soustředili na jednu otázku, problematiku, období života, neboť zvažili a uznali, že pojednat o Augustinovi v jedné studii vyčerpávajícím způsobem nelze

(i když v 17. století věnoval Louis-Sébastien Le Nain de Tillemont biografickému dílu o Augustinovi přes jeden tisíc stran¹). Musí tedy zaznít i zde a nyní, v úvodu *Augustinovského dialogu*, že není možné vyčerpát bohatost osobnosti Augustinovy jedním souhrnným pojednáním, jednou studií či knihou, ani řadou knih. Augustinova osobnost se totiž jakémukoliv pojednání usilujícímu o kompaktnost bude vždy vzpírat, protože jde o myslitele, který žil a pracoval nikoli proto, aby vytvořil kompaktní teorii, ale aby v životě obstál před Bohem. Autorkám této knihy nešlo tedy o to, zachytit Augustinův život a dílo v jeho celistvosti. Název *Augustinovský dialog* chce odkázat na Augustina v jiném ohledu. V této publikaci chceme představit Augustina jako osobnost, která žila z dialogu, a díky tomu se stále učila, jak sloužit druhým, byť by to mělo znamenat konfrontaci v četných sporech, což zejména v kritických dobách je nezbytné. Přikláníme se tedy k editorovi nového vydání Machovcova *Svatého Augustina* a ke slovům *tolle et lege* připojujeme i pro naše čtenáře v souvislosti s odkazem na největšího muže patristiky: *quaere*.²

Víra, naděje a láska k Bohu jsou vztahem, dialogem, který se projevuje i v dalších vztazích, ve všech aspektech života člověka, Komenský by řekl: ve všech věcech lidských. Forma dialogu se nám jako autorkám, které si už tento způsob společné práce dříve vyzkoušely, jevila jako vhodná pro přiblížení se také tomuto vztahu, dialogu; aby totiž cíl a metoda spolu těsně souvisely, a tím se ukázalo jasněji, že i náš život je v křesťanství (a religiózním životě vůbec) vnímán jako dialog. Navíc Augustin sám psal často v dialozích. Jestliže o cíli, pak i o formě bylo tedy brzy rozhodnuto.

Autorky měly na mysli při vznikaní tohoto spisu především své studenty jako své adresáty. Studenty, zejména ty začínající, které znají ze svých pracovišť jako vyučující, u nichž žádnou předcházející znalost Augustinova díla ani střípků z Augustinova života nepředpokládaly. Především jim je tedy tento spis určen, a zvláště to platí o následující úvodní části, kterou mohou ti s Augustinovým životem obeznámenější klidně přeskočit.

Snad každý, kdo již jednou stanul na africkém kontinentu, sám pocházející z Evropy, vnímal skutečnou jinakost zdejšího prostředí. Augustin se narodil v Africe. Byla to ale Afrika doby Římské říše, byť v samém závěru

1 Henry Chadwick: *Augustin of Hippo: A Life*. Oxford: Oxford University Press 2009, s. 4.

2 Pavel Žďárský: *Tolle, lege et quaere!*, in: Milan Machovec: *Svatý Augustin*. Praha: Akropolis 2011, s. 3–6.

existence římského impéria; Augustin byl občanem Římské říše.³ Přestože křesťanství již bylo více než tři století šířeno světem, z Augustinových rodičů byla křesťankou jen matka Monika. Otec Patricius se nechal pokřtít rok před svou smrtí, což tehdy nebylo neobvyklé ani u těch, kteří křesťanskou víru přijali již v mladším věku. Monika porodila Augustina ve dvaceti dvou letech, otec Patricius byl o dvacet let starší. Brzy v Augustinovi rozpoznal bystrého ducha, proto vydal své jmění na to, aby mohl Augustin studovat (ani to nebylo tehdy u střední vrstvy neobvyklé). Augustin začal studovat v sedmi letech ve svém rodném městě Thagaste, dnes Souk-Ahras v Alžírsku, na vyšší a vysokou školu šel do Madaury, ve vysoké škole chtěl pokračovat v Kartágu, ale krátce poté, co tam jako šestnáctiletý odjel, mu zemřel otec a on musel pro nedostatek peněz na rok přerušit studium. Až po získání finanční výpomoci od Romaniana, důvěrného přítele z mládí (*Confess.* V,14; *Contra acad.* I,1,1; II,1,1; II,2,5–6; II,3,8; II,7,19 aj.; *De vera rel.* 7,12; *Retract.* I,1,4), mohl ve studiu pokračovat; vysokou školu dokončil v devatenácti letech v Kartágu, které bylo po Římu největším městem latinského Západu. V té době byl Augustin připraven na profesní dráhu rétora, znal Vergilia, Terentia jako kdysi Řekové Homéra, tedy zpaměti. V dějinách byl vyučen spisy Sallustia, v rétorice spisy Ciceronovými. Cicero však nebyl pro Augustina zdrojem jen pro vynikající řečnické umění. Skrze jeho dílo se Augustin setkal také s filosofií (*Confess.* III,4). Četl i Aristotelův spis *Kategorie*, jistě však v latinském překladu (*Confess.* IV,14), a novoplatonské spisy (*Confess.* VII,22) – Plotina, Porfyria opět: v latinských překladech⁴, do svých třiceti let nečetl z Platona asi nic jiného než Ciceronův překlad *Timáia*.⁵ Řečtinu se Augustin učil, ještě po letech vzpomínal na útrapy při studiu řečtiny (*Confess.* I,14), ale obeznámil se s tímto jazykem natolik, aby mohl vyhledat v řeckém textu určité místo a posoudit překlad do latiny (např. *Retract.* I,6,2–3), či si sám přeložit z řečtiny do latiny kousek z Plotina⁶; s jeho současníkem Jeronýmem jej však nelze v tomto ohledu nijak srovnávat. Ovšem jinak byl Augustin studentem vynikajícím (*Confess.* III,3). Vincent z Cartenny vylíčil Augustina jako pilného, klidného, dobře vychovaného studenta.⁷ Ve svých *Vyznáních* popisuje

3 Srov. Milan Machovec: *Svatý Augustin*, s. 44.

4 Henry Chadwick: *Augustin of Hippo: A Life*, s. 21.

5 Henry Chadwick: *Augustin of Hippo: A Life*, s. 7.

6 Henry Chadwick: *Augustin of Hippo: A Life*, s. 6.

7 Srov. Henri Marrou: *Svatý Augustin*. Řím: Křesťanská akademie 1979, s. 21, zde odkaz na *Dopis* 93, 13 (51).

Augustin své dětství a mládí sice mnohem barvitěji, nutno však dodat, že Vincent neměl důvod si postavu Augustina přikrášlovat; znal ho sice z dob studií, ale později jako donatistický biskup byl Augustinovým odpůrcem. Třináct let působil Augustin jako učitel rétoriky; nejprve vyučoval v Thagaste, pak v Kartágu, v Římě a nakonec v Miláně. Ve 32 letech se zde, v tehdejší císařské rezidenci, rozhodl pro křest, pod vlivem biskupa Ambrože (*Confess.* V,13–VI,4), jeho duchovního otce Simpliciana (*Confess.* VIII,1–5) a samozřejmě také četby, přemýšlení, rozhovorů, ... a jistě k Augustinově obrácení přispěla i jeho matka Monika (*Confess.* I,9; III,11–12; IX,12). Také ze zdravotních důvodů se na podzim roku 386 uchýlil s přáteli a s matkou na statek přítele Verekunda v blízkém Cassiciaku, zde vznikly první jeho spisy psané po obrácení (*Contra academicos, De beata vita, De ordine, Soliloquia*). Poté se vrátil do Milána, kde byl o Velikonocích následujícího roku pokřtěn, spolu s přítelem Alipiem. Měli v plánu vrátit se hned do Afriky, ale když se chystali na loď, v přístavní Ostii zemřela Monika, v 56. roce svého života (*Confess.* IX,11). Byla zde tedy řádně pohřbena (později byly její ostatky převezeny a uloženy v Římě) a Augustin se vydal s přáteli do rodného města, kde prodal všechny otcovy statky a společně se svými druhy začal žít řeholním životem, v askezi, v prohlubování své víry a poznávání Boha. Po třech letech tohoto dle Augustina šťastného období se při jedné cestě vyskytl v kostele ve městě Hippo Regius (dnešní Annaba), kde právě biskup Valerius, již starý, vyzýval věřící, aby si vybrali pro kazatelskou službu nějakého pomocníka, který by mu byl k dispozici. Augustin byl tehdy již známý, a tak ho lidé postupně dostrkali v kostele dopředu, prý i přes jeho protesty a slzy,⁸ a Augustinův život se od té doby změnil. Stal se služebníkem konkrétní církevní obce a jeho přímá odpovědnost zde postupně narůstala. Když mu bylo třicet šest let, byl vysvěcen na kněze, ve jedenačtyřiceti letech na biskupa, stal se nástupcem Valeria a zůstal až do své smrti služebníkem církve v alžírském přístavním městě Hippo. Často byl povoláván kázat také jinde, například v Kartágu, doložena je jeho kazatelská činnost celému africkému episkopátu (všem biskupům) shromážděnému na plenárním koncilu právě ve městě Hippo. Nejen díky své kvalitní rétorice zasáhl významně do tehdejších doktrinálních sporů, postupně proti manichejcům, donatistům, pelagiánům. Byl v písemném styku s biskupy v Evropě i v Malé Asii (v té době součásti Římské říše), měl být předsedajícím na ekumenickém koncilu v Efezu, který se konal

8 Srov. Henri Marrou: *Svatý Augustin*, s. 28 (Possidius: *Vita*, s. 3–4).

v roce 431. Augustin však předtím 28. srpna roku 430, ve věku téměř 76 let, zemřel. Římská říše se tehdy hroutila, také město Hippo Regius bylo obleženo Vandaly. Augustinův první životopisec Possidius si kladl otázku, zdali je možné, aby Augustinův písemný odkaz někdo celý přečetl; obsahuje kromě více než 500 kázání a zhruba 245 dopisů⁹ totiž také 113 spisů, z nichž na patnácti knihách *O Trojici* pracoval Augustin dvacet let, na dvanácti knihách *O Genezi* třináct nebo čtrnáct let, mnoho let pracoval také na dvaceti dvou knihách *O Boží obci* a spis *O křesťanské vzdělanosti* dopisoval po třiceti letech. Naštěstí pro nás mohl Augustin poslední čtyři roky svého života trávit pět dnů v týdnu nerušeně a věnovat se své práci. Mohl tak napsat například spis *Retractationes*, v němž zpětně probírá 93 svých spisů, které dovysvětluje, opravuje, komentuje. Augustinovo rozsáhlé dílo je také významné jazykově, neboť je střední cestou mezi drsnou řečí prvních překladatelů Bible do latiny a vznešenou latinou nejlepší klasické tradice; vytvořil tak na dlouhá staletí pravidla církevní latiny.¹⁰ Jeho třináct knih *Vyznání* se stalo neproslulejší a nejvlivnější starověkou autobiografií.¹¹ Possidius, který s Augustinem žil po určitý čas v domě ve městě Hippo, jej vylíčil nikoli jako velkého teologa, ale především jako skvělého kněze a biskupa, který se stará o svůj lid a kterému naslouchat obnášelo zážitek daru charismatické osobnosti.¹² Milan Machovec líčí „[o]bec věřících Augustinova přístavního města“ jako složenou „převážně z negramotných a zčásti polodivokých rybářů, námořníků, řemeslníků, zemědělců“, jako obec přelidněnou, s „lidmi prostými, nejednou těžko zvládnutelnými a obhroublými, ... milujícími pohodlnou zahálčivost na jedné, divoké zábavy na druhé straně, veselí, víno, cirkusové senzace v amfiteátrech, ... nepocitující[mi] tolik ještě rozpor mezi tím vším a nedělním či večerním zpěvem žalmů, do nichž je uváděl jejich biskup“.¹³ K nim přistupoval svými slovy a činy, o ně se ten, který předtím vedl desítky let vášnivé, prudké vnitřní zápasy, staral, aby těmito lidem – a postupně nejen jim – přinášel plody ze svých vnitřních bojů, ze svých dialogů.

9 Tento z dostupných zdrojů nejvyšší počet dopisů uvádí Henry Chadwick, který též připomíná, že se dochovalo kolem tisíce Augustinových kázání – srov. Henry Chadwick: *Augustin of Hippo: A Life*, s. 4.

10 Srov. H. Marrou: *Svatý Augustin*, s. 47. Srov. H. Chadwick: *Augustin of Hippo: A Life*, s. 1.

11 Srov. Henry Chadwick: Augustin, in: R. M. Hare, Jonathan Barnes, Henry Chadwick: *Zakladatelé myšlení: Platón, Aristotelés, Augustinus*. Přel. Karel Berka. Praha: Svoboda 1994, s. 205.

12 Srov. Henry Chadwick: *Augustin of Hippo: A Life*, s. 4. Srov. Milan Machovec: *Svatý Augustin*, s. 50.

13 Milan Machovec: *Svatý Augustin*, s. 51.

Dialog

Být – poznat – milovat

ZS: Milá Andreo, hovořili jsme dnes na jednom semináři o *chórismu* v podání Patočkova *Negativního platonismu*. Rozběhla se živá a zajímavá diskuse, v níž padla slova o odpoutání se, o zbavení se kotvy či běžných jistot, které nás jistí, ukotvují, skýtají nám pocit bezpečí. Hovořilo se o paradigmatických příkladech, kdy tuto zkušenost učinili významní myslitelé, až jsme došli k výkladu Descartova *Cogito*. Ovšem ten výklad, jak byl na semináři podán, byl výklad více augustinovský, výklad skrze bytostnou náklonnost, lásku. Augustin v *De civitate Dei* na místě pojednání o obrazu nejvyšší Trojice podává výklad naší přirozenosti jako tří oblastí, totiž bytí, vědomí a milování,¹⁴ přičemž zaznívají známá slova: *mýlím-li se, jsem; jestliže se mýlím, jsem*; ale i ta mnohem více připomínající pozdější slova Descartova: *i kdybych se mýlil, bezpochyby se nemýlím v tom, že vím o svém bytí. Neboť právě jako vím, že jsem, tak vím také právě to, že to vím*. Rozdíl je právě v tom, že Augustin vidí *lásku jako něco třetího a stejně důležitého* (*De civ. Dei* XI,26). Ale asi by bylo možné najít u Augustina podobná slova kromě těchto a těch, nad kterými jsme společně rozvažovali při první Zimní škole filosofie výchovy (*De lib. arb.* II,3,7),¹⁵ i někde jinde?

14 Srov. Zuzana Svobodová: Unum – verum – bonum v Komenského metafyzických spisech v komparaci s cestou k obrazu Trojice v Augustinově díle *De civitate dei* a pohybem existence u Jana Patočky. *Studia Aloisiana*, Bratislava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity, roč. 13 (2022), č. 1, s. 23–36.

15 Augustin: O svobodném rozhodování, in: *Aurelius Augustinus: Říman, člověk, světec*. Ed. Radislav Hošek. Praha: Vyšehrad 2000, s. 156.